

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 340.136 «18/19»(477)

БЕЗУСА Ю.О.

**РОЗВИТОК НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ
ПОЗИТИВНОГО ПРАВА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ (XIX – XX СТОРІЧЧЯ)**

Статтю присвячено дослідженню розвитку наукової концепції упорядкування позитивного права у вітчизняній юриспруденції. Наводиться необхідність подальшої концептуальної розробки теоретико-методологічних засад систематизації підзаконних нормативно-правових актів.

Приділяється увага особливостям зведення нормативно-правових актів у єдині систематизовані збірки у XIX сторіччі. Наведено точки зору низки дослідників права дорадянської доби щодо систематичної обробки законодавства. Звернуто увагу на позитивні і негативні риси окремих видів систематизації. Акцентується увага на співвідношенні законів і підзаконних нормативно-правових актів того часу.

Далі у статті звертається увага на наукові підходи до систематизації нормативно-правових актів за часів становлення радянської влади. Досліджуються підходи до розуміння упорядкування законів і підзаконних нормативно-правових актів, які було запроваджено у XX сторіччі.

Ключові слова: систематизація, кодифікація, інкорпорація, облік, звід законів, норма права, система права.

Статья посвящена исследованию особенностей развития научной концепции упорядочения позитивного права в отечественной юриспруденции. Акцентируется внимание на необходимости дальнейшей концептуальной разработки теоретико-методологических основ систематизации подзаконных нормативно-правовых актов.

Уделяется внимание особенностям объединения нормативно-правовых актов в единые систематизированные сборники в XIX столетии. Представлены точки зрения ряда исследователей на систематическую обработку законодательства, выработанную в досоветский период. В рамках проблематики упорядочения нормативно-правового материала рассматривается вопрос о соотношении законов и подзаконных нормативно-правовых актов.

Далее в статье обращается внимание на развитие научных подходов к пониманию проблемы систематизации нормативно-правовых актов, имевших место с 20-х годов XX столетия и до его окончания.

Исследованы подходы к пониманию упорядочения законов и подзаконных нормативно-правовых актов в советской юриспруденции.

Кратко охарактеризованы научные подходы к упорядочению нормативно-правовых актов в правоведении современной Украины.

Ключевые слова: систематизация, кодификация, инкорпорация, учет, свод законов, норма права, система права.

The article is focused on studying the peculiarities of the development of the scientific concept of the ordering of positive law within domestic jurisprudence. The emphasis has been paid to the need for further conceptual development of theoretical and methodological foundations for the systematization of substatutory normative and legal acts.

The author has paid attention to the specificities of the incorporation of normative and legal acts into unified systematized collections in the XIX century. The points of view of a number of researchers on the systematic processing of legislation elaborated in the pre-Soviet period have been provided. The issue of the correlation of laws and substatutory normative and legal acts has been considered in the frames of the problem of streamlining normative and legal material.

The author of the article has focused on the development of scientific approaches to understanding the problem of systematization of normative and legal acts that took place from the 1920s to the end of the XX century.

The approaches to understanding the ordering of laws and substatutory normative and legal acts within Soviet jurisprudence have been studied.

Scientific approaches to the regulation of normative and legal acts in the jurisprudence of modern Ukraine have been briefly characterized.

Key words: *systematization, codification, incorporation, accounting, set of laws, norm of law, system of law.*

Постановка проблеми. Законодавство, що діяло на теренах України протягом XIX – XX сторіч, неодноразово піддавалося масштабному упорядкуванню, в результаті чого докорінно оновлювалася юридична наука та правозастосовна практика, а наявні тоді система права та правова система набували нових та певних прогресивних рис.

В умовах сьогодення проблематика систематизації законодавства не втратила своєї актуальності, а все більше набуває нового значення, адже в Україні з моменту набуття нею незалежності правове поле поступово збільшується, що зумовлює його подальше упорядкування. Зокрема, жодного разу не відбувалося систематизації підзаконних нормативно-правових актів.

За цих обставин переосмислення вітчизняної юридичної спадщини у царині систематизації законодавства виявляється як актуальне наукове завдання, яке має не тільки пізнавальне, але й теоретичне та практичне значення.

Стан наукової розробки проблеми. Питання систематизації юридичних норм були предметом наукового пошуку науковців у різні часи. У дорадянські часи зазначене питання досліджували Д.Д. Грим, Н.М. Коркунов, Н.І. Палієнко, Н.К. Ренненкампф, О.В. Тарановський, Г.Ф. Шершеневич. За радянських часів цього питання у своїх працях торкалися Л.І. Антонова, А.Н. Мишутін, В.І. Новоселов, С.В. Поленіна, І.С. Самощенко. За часів незалежної України це питання відображалось у працях В.Р. Барського, І.В. Борщевського, П.Ю. Гордієнко, О.С. Дудченко, В.М. Косовича, Г.Б. Поліщука, А.Ю. Сидоренка, Ю.А. Шпака та ін. Проте й донині проблематика систематизації позитивного права не є вичерпаною.

Мета статті – ретроспективний аналіз напрацювань у царині систематизації законодавства, вироблених вітчизняними вченими у XIX – XX сторіччях.

Виклад основного матеріалу. Кожна держава прагне встановити чіткий порядок суспільних відносин, який забезпечується і гарантується за допомогою правових норм [1, с. 70]. Зворотною стороною цього є те, що активна правотворча діяльність доволі часто має безсистемний характер, а нормативно-правові акти мають різну юридичну силу, не збігаються за колом суб'єктів, часовим виміром видання й територією, на яку поширюється їх дія.

Саме викладене зумовлює постійність наукових досліджень та необхідність подальшої концептуальної розробки теоретико-методологічних засад систематизації законодавства. Зокрема, на основі комплексного аналізу вже наявних напрацювань зазначеної проблематики виробити нові підходи і тенденції щодо можливості вдосконалення окремих форм і методів упорядкування нормативно-правового матеріалу [2, с. 19]. Таким чином, можна стверджувати, що подальші пошуки шляхів вдосконалення наявних підходів до систематизації вітчизняного законодавства потребують ґрунтовних досліджень історичних підходів до особливостей систематизації законодавства, оскільки точність і ясність правничих формулювань, якісні і чітке їх мовне втілення, правильне й однозначне використання правничої термінології сприяє належному розумінню нормативно-правових актів, є важливою передумовою подальшого процесу інтерпретації та реалізації сформульованих у мовній формі правових приписів [1, с. 71].

Починаючи дослідження стану розвитку наукових уявлень про систематизацію позитивного права, вироблених у вітчизняній юриспруденції протягом XIX – XX сторіч, необхідно вказати про те, що масштабний західноєвропейський процес систематизації не міг не вплинути

і на стан законодавства у інших країнах. При цьому відбувалося запозичення кодифікаційного досвіду одних країн іншими [3, с. 527]. Звертаючи увагу на розвиток законодавства і його систематизацію у вітчизняному правознавстві XIX сторіччя, слід зважати на те, що у XIX – на початку XX сторіччя Україна перебувала у складі Російської імперії. Тому слід зважати на досвід учених-юристів Російської імперії, накопичений у цій галузі.

Звертаючись до історичного досвіду, можна стверджувати, що до початку XX століття Російська імперія залишалася осторонь від впливу буржуазно-демократичних змін і притаманним їм кодифікацій: у законодавстві продовжував панувати обмежений інкорпоративними рамками Звід законів Російської імперії. Не зважаючи на те, що видання Зводу було значним кроком уперед у розвитку тогочасного права і Звід законів був першоджерелом права у державі і у цілому відзначався досить високим для свого часу рівнем юридичної техніки, у дорадянській Росії кодифікація була далекою до завершення [3, с. 527].

Спроби суттєвої зміни і зведення нормативно-правових актів Російської імперії у єдині систематизовані збірки безпосередньо почали здійснюватися вже у XIX сторіччі. Так, було створено Комісію з метою розробки систематизованих актів. Зокрема, слід зазначити, що на засіданні 11 листопада 1808 року у присутності М.М. Сперанського Комісія визначила свої роботи таким чином: «за різними частинами законів зібрано вже досить матеріалів, виведено з російських узаконень зводи, здійснено відповідні висновки, проаналізувавши узаконення інших держав, з деяких напрямів викладено початкові проекти законів» [5, с. 524].

Під час роботи з текстом відібраних актів перед укладачами Зводу було поставлено завдання помістити у Звід закони «без будь-якої зміни їх сутності»; акти мали викладатися «тими самими словами, які є у тексті, без найменших їх змін, бо у законі не стільки витонченість стилю, скільки сила і важливість, а для важливості старовина дорожочінна» [4, с. 36].

А.Н. Мішутіна з цього приводу зазначала, що про юридичну силу Зводу у дорадянській літературі склалися дві думки: 1) Звід законів є новою формою колишніх законів і тому має силу лише за умови його відповідності справжньому тексту цих законів і 2) Звід законів є новий закон, який відмінив попередні закони, що слугували матеріалом для його змісту [4, с. 39].

Частина авторів додержувалася точки зору, що Звід являв собою лише нову форму попередніх законів, що не втратили силу у процесі видання Зводу. Таким чином, ясності у питанні про те, чи є Звід новим законом, у дорадянській літературі не було [4, с. 40].

За думками своїх творців, Звід законів мав не лише звести все законодавство, як воно склалося під час його видання у 1832 році, але й періодично відтворювати загальний стан законодавства на певний момент [4, с. 41].

Історія дає неоднозначну оцінку досвіду систематизації вітчизняного законодавства. У будь-якому разі у XIX сторіччі Повний звід законів, Звід законів Російської імперії вважалися лише спробою кодифікації. У цьому аспекті цікаво визначити, що входило до розуміння кодифікації того часу, які акти могли відноситися тоді до кодифікованих, і нарешті, як співвідносяться кодифікаційні досягнення новітньої історії з історією, що минула.

Слід зважати на те, що доктрина із зазначеного питання здійснює свій розвиток у напрямі, заданому ще вченими-правознавцями дорадянської Росії. Систематична обробка чинного законодавства, за словами російських правознавців, могла здійснюватися у формі інкорпорації або кодифікації [6, с. 509–510].

А.Д. Градовський стверджував, що «дві збірки російських законів: Звід законів Російської імперії і Повна збірка законів Російської імперії меті кодифікації задовольняють». Проте, аналізуючи особливості російського законодавства, він доходить висновку, що законодавство, «крім зводу, потребує кодексу, у якому всі частини законодавчого матеріалу були б сконцентровані у особливих систематичних зводах уложень. <...> До тих пір наш звід буде нічим іншим, як зібранням окремих актів, без чіткої внутрішньої структури, отже, без виваженої встановленої системи» [6, с. 510].

Цієї точки зору дотримується і Г.Ф. Шершеневич, називаючи Росію країною з інкорпорованим законодавством. «Інкорпорація, – писав він, – проведена у Росії досить специфічно, і стан російського законодавства є цілком оригінальним, не має нічого подібного ніде у світі» [6, с. 510].

Так, відомий дорадянський правознавець Е.М. Трубецький розглядав Звід законів, який являє збірку узаконень Російської імперії, у систематичному порядку, але без жодних змін їх змісту, як приклад не кодифікації, а інкорпорації. «Під час кодифікації, – стверджував він, – вимушені, з одного боку, відкинути частину старих норм, а з іншого – створити цілу низку нових, і результатом кодифікації є не звід, а укладення» [6, с. 511].

Віднести ті або інші види правових актів до кодифікованих можна на підставі визначення змісту цієї правової категорії. У російській дорадянській доктрині існувало уявлення про кодифікацію як діяльність з «переробки законодавства, що полягає у приведенні чинних законів у систему, з узгодженням їх змісту потребам часу і з узгодженням їх один одному на принципах єдності, що покладені в основу». Йшлося не лише про нову форму, але й про новий зміст, коли старі закони мали замінитися новими, попередні пробіли мали заповнюватися, усуватися накопичені протиріччя. Вважалося, що «якщо навіть значна частина змісту буде запозичена з історично сформованого законодавства, однак такий кодекс буде являти собою новий закон». Таким чином, кодифікація у XIX – на початку XX сторіччя являла собою «таку обробку чинного права, яка не обмежується приведенням його у порядок, але вносить у нього внутрішній зв'язок» [6, с. 514].

Отже, у тогочасному правовому полі діяла ціла низка нормативних актів, які умовно можна віднести до кодифікованих. Вони регулювали відносини у різних сферах суспільного життя у тому часі. Серед них уложення, утвердження, устав, положення, правила... Однак уложення у Російській імперії багато у чому відповідає сучасному кодексу, а положення, правила, устав того часу – однойменним актам у структурі чинного законодавства сьогодення. Як сьогодні, так і сотню років тому за схожого підходу до визначення розуміння кодифікації, за термінологічної схожості для позначення видів кодифікованих актів спостерігаються явні аналогії у теоретичних оцінках вченими-правознавцями стану законодавчої бази з точки зору юридичної техніки. Зокрема, йдеться про відсутність чітких, формально закріплених підстав використання тієї або іншої форми акта задля подібних і різних цілей, різні назви однорідних за змістом і юридичній силі актів, і навпаки, різна структура, зміст і мета актів одного виду [6, с. 519].

Як бачимо, систематизація законодавства того часу передбачала декілька форм її здійснення. Зокрема, дослідники того часу наводили низку позитивних і негативних рис окремих видів систематизації. Так, Н.К. Ренненкампф писав: «Переваги і вигоди кодифікації полягають у такому: вона поєднує чинне право в одне ціле, полегшує огляд і користування ним, надає йому сталість і постійність, надає вдалі випадки до покращення права, усунення протиріч, неточностей, пробілів, установлює внутрішню сумісність права і, нарешті, служить одним із найдієвіших засобів до об'єднання держави, що складається з різних племен і провінцій, полегшуючи зносити, згладжуючи матеріальні і духовні відмінності, вносячи у відносини почуття згоди і єдності. Проте, звісно, подібне об'єднання можливе і корисне лише у тому разі, якщо племена і провінції, що становлять державу, подібні за утворенням, моральними, історичними й економічними умовами життя. Зазначені переваги кодифікації настільки значні, що вона становить безперечний успіх для країни і призводить значний вплив на науку і особливо юридичну практику. Переваги ці є тим більш значними, що вони діють протягом тривалого часу; життя народу і право змінюються досить повільно, і необхідність у змінах і виправленнях задовільно складеного кодексу може виявитися лише поступово.

Є однак і недоліки кодифікації: кодекси, найбільш консервативні, завжди вносять зміни у наявне право, і цим самим порушують встановлені уявлення, з'являються сумніви і розгубленість у спокійному русі юридичного життя, роблять марними низку робіт з попереднього права і вимагають часу і сили для нової практичної і наукової обробки кодексу, ускладнюють можливість роботи значні зміни, тому що останні завжди вимагають відповідних змін цілої системи кодексу. Нарешті, у кожному кодексі неминучі свого роду помилки, недоліки матеріальні і формальні» [7, с. 126–127].

Також Н.К. Ренненкампф стверджував: «М.М. Сперанський правильно і явно визначив покладене на нього завдання і засоби його виконання; безуспішні спроби попередніх комісій, котрі воліли радше творити, складати проекти нових законів, аніж збирати і досліджувати попередні закони, і тому перші кроки наштовхували їх на невдачі, досить впевнили його у думках, що перед складанням Зводу необхідно зібрати, звірити, проаналізувати розрізнені частини законодавства» [7, с. 128]. Таким чином, ми зустрічаємо зародження наукових уявлень про основні форми систематизації того часу як кодифікація, інкорпорація і звід законів.

Поряд з науковими уявленнями про систематизацію законодавства слід звернути увагу і на особливості нормативно-правових актів, їх юридичну силу. У дорадянські часи стверджувалося, що пошук різниці між законом і Височайшим указом є прямим відображенням панівних поглядів з цього питання, що можна знайти у західній літературі. За деякими винятками публіцисти відкидають застосування різниці законів і Височайших указів до необмежених монархій. Більшість їх визнає, що раз монарх не обмежений у здійсненні законодавчої влади, всі його укази

мають силу закону. А деякі йдуть ще далі і заперечують застосування цієї різниці не лише до необмежених монархій, а й також до республік. На їхню думку, якщо у необмеженій монархії укази замінюють собою закони, у республіках, навпаки, все визначається законами, що не залишають, таким чином, місця для указів [8, с. 291]. Отже, у наукових уявленнях того часу переважно приділялася увага систематизації законів, а систематизації підзаконних нормативно-правових актів увага не приділялася.

Після проголошення радянської влади на території України розпочалося формування і нової системи органів державної влади. Ускладнювався цей процес політичними та соціально-економічними факторами. Радянська влада зупинила дію нормативно-правових актів, які діяли до 1917 року [9, с. 4].

У визначенні етапних віх в історії систематизації законодавства радянського періоду традиційно значну роль грав її ідеологічний складник. П.Ю. Гордієнко зазначає, що галузева кодифікація 1918 р. йшла паралельно із закріпленням основ державного ладу в Конституції РСФСР. Прийняття першої союзної Конституції, як і створення на її основі республіканських конституцій, було продовженням процесу формування інститутів радянського законодавства. Водночас систематизація загальносоюзного законодавства кінця 20-х років, включаючи й роботу над Зводом законів держави в 1927–1930 роках і повномасштабні кодифікаційні роботи кінця 50–60-х років, виявилися значною мірою визначальним фактором для виразу досягнення державно-правового будівництва.

З утворенням Союзу РСР систематизація законодавства, як і розвиток радянського законодавства загалом, проводилася з урахуванням його національно-державного устрою [10, с. 23], що повною мірою позначилося на його складових частинах, союзних республіках. Так, наприклад, на території сучасної України, тодішньої УСРР, було створено Народний комісаріат юстиції. Положення про Народний комісаріат юстиції (далі – НКЮ УСРР), затверджене Постановою ВУЦВК та РНК УСРР «Про Народний комісаріат юстиції» від 5 жовтня 1921 р., закріплювало серед повноважень НКЮ УСРР зокрема розробку та розгляд законопроектів, тлумачення законів керівництва у правотворчій діяльності окремих відомств, а також кодифікацію законодавства, публікацію законодавства, публікацію законодавчих актів і постачання законодавчими матеріалами всіх відомств [9, с. 4]. Діяльність відділу певною мірою регулювалася і декретом РНК «Про порядок розгляду і публікації законодавчих і урядових актів» [11, с. 16]. Отже, ми стикаємося з такою формою систематизації законодавства, як кодифікація, причому народний комісаріат юстиції здійснював кодифікацію саме законодавства, що передбачалося п. е Арт. 9 Положення [12]. Проте про систематизацію підзаконних нормативно-правових актів не йшлося.

У подальшому систематизація законодавства виходить за межі об'єднання законів, починається етап об'єднання і підзаконних нормативно-правових актів. І.С. Самощенко стверджує, що Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 23 грудня 1970 р. «Про покращення правової роботи у народному господарстві» підкреслила, що постанова Ради Міністрів СРСР і постанови Ради Міністрів союзних республік, що мають спільне значення або носять нормативний характер, публікуються у збірках постанов відповідно Союзу РСР і союзних республік, що розповсюджуються відкрито.

Для інформації про відомчі нормативні акти, що приймаються і обов'язкові для інших міністерств і відомств, затверджено «Бюлетень нормативних актів міністерств і відомств СРСР». Це видання не є офіційним [13, с. 39]. Однак перед нами постає спроба держави систематизувати, хоча і неофіційно, підзаконні нормативно-правові акти з метою полегшення роботи зі значним масивом нормативної інформації.

Також у радянські часи сформоване чітке уявлення про способи систематизації законодавства. Зокрема, І.С. Самощенко зазначає, що у кодифікації переслідуються мета встановлення нових норм і упорядкування, приведення у систему раніше виданих норм з необхідною їх переробкою.

Поряд із кодифікацією у процесі правотворчості застосовуються й інші форми упорядкування законодавства: інкорпорація, консолідація, ревізія. Особливістю цих форм є перш за все те, що за їх застосування не змінюється зміст правового регулювання, тобто не встановлюються нові норми права і не відмінюються чинні. Однак у процесі упорядкування законодавства відбувається зміна форми виразу раніше виданих норм (їх редакції, рубрикації) і приведення їх у єдине джерело. Важливо зауважити, що у правотворчій діяльності застосовуються прийоми упорядкування нормативних актів, що здійснюється у офіційному порядку правотворчим органом. Прийоми інкорпорації широко застосовуються і у процесі видання нормативних актів [13, с. 102–103].

Сучасний період історії України почався безпосередньо з проголошення нею незалежності [14]. Правостворюючою основою сучасного законодавства України виступає її Конституція [15], яка визначає основні шляхи розвитку країни. Сучасне законодавство є основою для належного функціонування держави у всіх її галузях. Аналіз чинного законодавства України дає змогу зробити висновок, що кількість як законів, так і підзаконних нормативно-правових актів суттєво збільшилася. Тому для полегшення роботи зі значним масивом нормативно-правових актів у сучасній Україні використовуються такі методи систематизації законодавства: облік, інкорпорація, консолідація, кодифікація, звід законів.

Стосовно підзаконних нормативно-правових актів тут слід погодитися з думкою А. Ю. Сидоренка, який стверджує, що правова позиція Міністерства юстиції України з приводу обліку та систематизації законодавства в частині, що стосується підзаконних, зокрема відомчих, нормативних актів (знайшла свій конкретний вираз у Положенні про порядок здійснення обліку та систематизації законодавства в органах та установах юстиції України), яка виражається у неможливості застосування кодифікації як форми упорядкування підзаконних, зокрема відомчих, нормативно-правових актів, є цілком коректною, а також відповідає класичним науково-концептуальним постулатам про юридичну природу кодифікаційної діяльності.

Найбільш оптимальною формою систематизації відомчих, як і інших підзаконних нормативно-правових актів, виступає консолідація, яку зарубіжні та вітчизняні вчені вважають різновидом нормотворчості. В юридичній літературі консолідація законодавства розглядається як форма систематизації, у процесі якої десятки, а інколи і сотні нормативних актів з одного і того ж питання об'єднуються в один укрупнений акт. Такий акт затверджується нормотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а старі розрізнені акти визнаються такими, що втратили силу [16, с. 57].

Висновки.

1. Способи та теоретичні моделі систематизації норм позитивного права були вироблені вченими-юристами протягом XIX – XX сторіч. З того часу й дотепер вітчизняне правознавство оперує такими формами упорядкування нормативно-правових актів, як: облік, інкорпорація, консолідація, кодифікація, звід законів.

2. Найбільш дослідженою як фундаментальною, так і прикладною юридичною наукою є така форма систематизації законодавства, як кодифікація. Така ситуація породжена об'єктивними причинами:

– до середини XIX сторіччя у вітчизняній юриспруденції не проводилося розмежування за формальними ознаками законів та підзаконних нормативно-правових актів, що не викликало потреби в інтенсивному розвитку та практичній апробації інших форм систематизації законодавства;

– у радянську добу за допомогою кодифікації намагалися упорядкувати законодавство, яке мало найбільш вагомe значення для врегулювання суспільних відносин;

– другорядне значення таких форм упорядкування нормативно-правового акта, як облік, інкорпорація, консолідація, фактично призвело до того, що в юридичній науці виявився брак наукових досліджень із зазначених питань.

3. Накопичена вітчизняна юридична спадщина у царині систематизації законодавства, насамперед щодо упорядкування підзаконних нормативно-правових актів може лише частково слугувати основою для подальших наукових розробок з питань упорядкування підзаконних нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Поліщук Г.Б. Місце та значення юридичної техніки в процесі кодифікації законодавства. Часопис Київського університету права. 2010. № 4. С. 70–73.

2. Борщевський І.В. Теоретичні засади систематизації законодавства. Часопис Київського університету права. 2007. № 3. С. 19–24.

3. Желдыбина Т.А. Особенности кодификационного процесса в дореволюционной России. Кодификация законодательства. Материалы Международной научно-практической конференции (Нижегород, 25–26 сентября 2008 года). Н. Новгород, 2009. С. 526–530.

4. Подготовка и издание систематических собраний действующего законодательства: монография / под ред. А.Н. Мишутина. М. 1969. 344 с.

5. Горожанкина Д.В. Достижения и просчеты кодификационной деятельности комиссии М.М. Сперанского. Кодификация законодательства. Материалы Международной научно-прак-

тической конференции (Нижний Новгород, 25–26 сентября 2008 года). Н. Новгород, 2009. С. 520–526.

6. Михеева И.В. К вопросу о видах кодифицированных актов в Российской империи XIX – XX веков. Кодификация законодательства. Материалы Международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 25–26 сентября 2008 года). Н. Новгород, 2009. С. 509–519.

7. Ренненкампф Н.К. Очерки юридической энциклопедии: энцикл. Изд. 3-е. С.-Пб., 1880. 290 с.

8. Коркунов Н.М. Указ и закон: исследование. С.-Пб., 1894. 408 с.

9. Дудченко О.С. Нормотворча діяльність народних комісаріатів УСРР у 1920–1930-х рр. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. № 4 (13). С. 3–6.

10. Гордиенко П.Ю. Теоретические основы техники систематизации права: специфика технико-юридического инструментария: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоградский государственный университет. В., 2015. 288 с.

11. Антонова Л.И. Правотворческая деятельность высших органов государственной власти РСФСР в 1917–1922 гг. (организационные формы): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Л., 1965. 20 с.

12. Положення про Народній Комісаріат Юстиції: постанова від 01.08.1923. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP230019.html

13. Проблемы совершенствования советского законодательства. / Под ред И.С. Самощенко. М.: Юрид. лит., 1977. 272 с.

14. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Відомості Верховної Ради України. 1990. № 31. Ст. 429.

15. Конституція України: зі змінами та доповненнями: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Х.: Весна, 2008. 48 с.

16. Сидоренко А.Ю. До питання про кодифікацію як спосіб систематизації відомчих нормативних актів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 27. С. 54–58.

УДК 342.1:323.2

ГОПТАРСЬВ О.І.

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ СУДОЧИНСТВА

У статті проаналізовані питання походження транспарентності та становлення як принципу судової влади у державах з розвинутою та відкритою демократією. Визначено, що принципи є феноменом динамічним і постійно перебувають у стані розвитку та видозміни, тому здійснення їх класифікації залишається питанням відкритим. Транспарентність як принцип судової влади прямо не закріплений законодавством, але опосередковано він застосовується у діяльності судової влади.

Ключові слова: принцип, принципи судової влади, принцип транспарентності, судова влада, відкрите суспільство, демократична держава, громадянське суспільство.

В статье проанализированы вопросы происхождения транспарентности и становления как принципа судебной власти в государствах с развитой и открытой демократией. Определено, что принципы являются феноменом динамичным и постоянно находятся в состоянии развития и видоизменения, поэтому осуществление их классификации остается открытым. Транспарентность как принцип судебной